

Ich bin Künstler

Slavko Matković emlékére

Hiszek a szerencsében és a véletlenben, hogy nem véletlen, ha valakivel szerencsésen találkozunk. Szerelmek, barátok és mesterek várnak bennünket életünk végtelen terének és véges idejének fordulópontjain. Minden attól függ, hogy észrevesszük-e őket, vagy csak érzéketlenül elhaladunk mellettük az égi konstellációk és földi kényszerek rabságában-bűvöletében... Megismerkedésem Slavko Matković szerb költővel örökre meghatározta a sorsomat, és radikálisan megváltoztatta a művészetről vallott nézeteimet. Ha ő nincs, minden máshogy alakul: szinte semmi sem lenne, amit ma szeretek.

1970, Szabadka. Mindjárt az elején: halál. Felvesznek a mai Kosztolányi Gimnáziumba, ahonnét Dezsőt anno eltanácsolták. Véletlenül megtudom, hogy Vinkler Imre, a festőművész rajztanár a nyárutón felakasztotta magát, nem fog bennünket tanítani, és ez elszomorít. Azután látok a Tito marsall sugárúton veszett tempóban biciklivel átrobogni valakit. *Nézd! Az őrült kerekes!* – kiáltja a haverom, és én nem tudom, hogy ez az őrült Kerekes, a konceptualista. Végül Szalma Laci felcipel egy szoliter második emeletére, ahol ismeretlen társaság valami disznókról szóló fekete-fehér filmet néz, elmélyülten. A disznók kartonból kivágott betűk között turkálnak. Én nagyon unom, és hamarosan hazamegyek. Évekkel később kiderül, hogy ez a legendás neoavantgárd Bosch+Bosch csoport egyik találkozója volt, amin Slavko Matković is részt vett.

1974, Budapest. A bölcsészkarra járok, de a Kádár-korszakról semmit sem tudok. Nem azért, mert nem vagyok *itt*, hanem azért, mert egyszerűen nem vagyok *jelen*. Csoporttársaimmal ellentétben nincsenek sem irodalmi, sem művészi ambícióim. Vastag jugó ösztöndíjat kapok, de félvállról veszem a tanulást, Deutsche Grammophon komolyzenei bakelitokat csempészek Nyugat-Berlinből, karatebajnoknak készülök, életem a svábhegyi bérlakás, az egyetem és az edzőterem meg különböző olcsó kocsi-

mák aurájában telik. Járok az Egyetemi Színpadra – minden csütörtökön ott ülök Szabó Balázs remek filmklubjában, és volt még Kex, Spions, Latinovits és Pilinszky is –, megnézem a 25. Színház minden előadását, és a fal mellé szorulva, az Orfeo *Woyzeck*-ét. A rockzenei újhullám megjelenését, persze, nem lehetett nem észrevenni, teli volt a city házi készítésű plakátokkal, de mi csak a harmadosztályú bandákat fogtuk ki, még a korai KFT volt a legérdekesebb, jót kacagtunk rajtuk.

1983, Szabadka. Mindjárt utána: halál. Kiutasítanak Magyarországról, két FÉG-pisztolyos detektív megbilincselve visz le a kelebiai határra. (Akkor még nem tudom, hogy ez majd tíz évre szól.) Amíg Szlavóniában katonáskodok, feleségem, Mixtay Melinda dzsesszénekesnő Amerikába diszszidál, és megírja, hogy soha többé nem fog visszajönni *ebbe* az országba. Személyes kapcsolataim az adyligeti kommuna rendszerváltó tagjaival itt meg is szakadnak. Otthon anyámnál lakom, a régi kis szobámban, néma szemrehányás és keserűség légkörében. Töröltek az ELTE hallgatói névsorából, diploma nélkül nem kapok munkát. Sportoló barátaim elhelyeznek a Spartacus Vívóklubban edzőnek, heti 3×2 órában *az en garde!*-ot tanítom kezdőknek.

Mind több időt töltök a Városi Könyvtár antikváriumában: ott meleg van, ritka könyvek és egy *poeta doctus*, akivel megértjük egymást. Ő Matkovity Szlávko író és grafikus, meggyőződéses kommunista, „tiszteltbeli magyar”, és az én első mesterem teljes tudatlanságomban. Tőle hallok először a happeningről és a performance-ról, a fonikus, vizuális és akcióköltészetről, a hardcore képregényről, a mail artról, a „halott nyúl művészetre való tanításáról” és más, számomra hihetetlenül érdekes és fontos dolgokról. Ahogy ő mondta az akkor szellemileg teljesen nyitott délszláv térségben: „*Hirtelen elkezdek a szememmel gondolkozni / egy éjszaka alatt / elvetem felhalmozódott ismereteimet / a klasszikus költészetről és festészetről. / Rostirónnal bajuszt kerekíték Mona Lisának / számárfület mutatok Cézanne-nak. / Idegesen kavarom fel / gondolataim edényét / a művészet lényegét kutatva.*” Kedvtelésből elkezdem fordítani a verseit, minden sort átrágunk, magyarul–szerbül vitatkozunk, aki valami nehezet akar mondani, a saját nyelvére vált. Aztán a munkaidő végén irány a zenede melletti kisutcában lapuló talponálló, vinjak és pelinkovac.

Slavko patronálásával rögtön bekerülök az *Új Symposion* szerkesztőségébe, ahol nincsenek szabott határok – Szombathy Bálint, Kerekes László, Ladik Katalin, Miroslav Mandić, Marina Abramović baráti körébe és védőszárnyai alá. Minden idegen és vonzó – remek, boldog időszak, ami 1987-ig tart, amikor megtanulhatok teljesen szabad és örült lenni. Ez valóban *underground* volt, száz méterrel a felhők felett. Én soha nem voltam na-

gyon tehetséges, még csak elkötelezettség sem volt bennem, de szerencsés pillanatban találkoztam nagyon tehetséges és elkötelezett művészekkel.

Beszélgünk Slavkóval a családkról és a közös történelemről, ami hol egybekovácsol, hol szétszakít bennünket. Elém tesz valami díszes albumot, a szabadkai Turul Egyesület évkönyve, és kinyitja egy szigorú arcú, bajszos honvédtiszt fényképénél. Nézd csak, kiskomám – mondja vigyorogva –, itt a nagyapád! Akkor tudom meg, hogy Lantos Antal az állomáson kitért értelmetlen lövöldözésben esett el, amikor 1944. szeptember végén a magyarok kivonultak, a szerbek meg bejöttek. Volt egy megállapodás, hogy nem lesz harc, de ezek kicsit késtek, azok meg kicsit siettek, mindkét csapat megijedt, és mire a tisztek leállították őket, már meghalt vagy húsz ember. És – kérdezem tőle –, a te apád mi volt? Hát – mondja, és most nem vigyorog – partizán.

1990, Budapest. Mindjárt, mindjárt: előtte halál. Az érsekújvári fesztiválra utazunk, hárman barátok: Jaroslav Supek, Slavko és én. Már a sínbuszban előkerül egy liter hódsági szilvapálinka, és mire felérünk a nagyvárosba, csúnyán berúgunk. Handabandázunk a művészetről, hangosan, vidáman, önfeledten. Közben halálosan megéhezünk. Elindulunk az Andrássy úton az Ádám söröző felé, emlékszem rá egyetemista koromból, olcsó és jó hely volt. Slavko félúton feladja, lefekszik a Balettintézet előtt a flaszterra, ott akar maradni reggelig. Röhögünk, mi is legszívesebben balletpatkányok ölében sasszéznánk. Hosszas rábeszélés után elalszik, és mi álmában cipeljük magunkkal. Csapolt sört és tatár bifszteket rendelek, a jugók szidnak a nyers hús és tojás miatt. Erzsi budai lakásában éjszaka-zunk, hajnalban vonatozunk tovább.

1995, Budapest. *Az éhezőművész* performance ideje, acélketrecben ülök egy ferencvárosi pincében és Slavkóra gondolok, akit időközben kifacsart a tüdőrák, elhagyta a levegő, és csontra itta magát. A kezembe adta egyik délután az antikváriumban Kafka novelláskötetét, hibátlan példány, valaki megvette és ottfelejtette. Ez már a tied – mondta –, megtalálász benne mindent, ami ránk vár. Tíz évvel később már tisztán értettem, mire gondolt. Hogy nem tudjuk, kik vagyunk, honnét jöttünk, merre tartunk, és akár a Tahitira szökő Gauguin, a paradicsom helyett a purgatóriumba jutunk. Mohón habzsoljuk az életet, könyörtelenek vagyunk, és rettegünk a haláltól. Közben feleletet akarunk kapni a privát életünk, a Létezés talányaira. Naiv elképzelés, ő már akkor rájött, hogy a kérdéseinkre nincsenek válaszok, csak újabb kérdések.

1999, Budapest. Mindjárt a végén: halál. Nem fogom leírni az utolsó találkozást, amikor, kiskomám, már haldokoltál, és én egyedül ittam nálad a borodat. Hajnali négy van, a szomszéd szobában alszik a fiam, aki

napra pontosan négy évvel a temetésed után született. Tudom, nehéz lesz, de meg kell majd tanulnia szerbül, hogy a könyvedet eredetiben is olvassa. Egy kattintás az egérrel, és a balra zárt sorok központi tengely köré szerveződnek: halcsontvázakra hasonlítanak, görbe orangutánfossilokra, jégbe dermedt szibériai sámánhullára: a verseid. Miből maradtál még ki? A megújult Genesis koncertje, a NATO szerbiai bombázása, az *Amerikai Psycho*. És Bálint, az utolsó vajdasági mohikán tavaszra átköltözik. És: „Nye sztrahuj, Vologya!”, nem maradsz egyedül, hamarosan valamennyien átköltözünk.

HOGYAN HALOK MEG VÁRATLANUL

Kako umreti iznenada

Meghalok váratlanul
a tizenkettedik évemben
mialatt a góré mögötti felhőkhöz
kötözöm magam
(egy szerdán)
vékony zsákvarró zsineggel.

Meghalok váratlanul
a ludasi tó ősi vizében
tranzisztoros zenére fuldokolva
miközben B. M. mosolygós arcán
a víz gyöngycseppjei gyülekeznek.

Meghalok váratlanul
repülőgép-szerencsétlenségben
a Belgrád–New York-vonalon
amíg a repülőgép
a Csendes-óceán végtelenségébe zuhan.

Meghalok váratlanul
mikor nem lesz
többé senki élő
aki emlékezne
hosszú hajamra
és néhány apró
őrültségre az életemből.

